

Håb i Eksistensen

En refleksion om mening i livet

Karen Møller-Munar
Gefion Gymnasium
Humaniora
Projekt forskerspirer 2020

Indhold

Indledning.....	2
Problemformulering og formål.....	2
Afgrænsning.....	2
Metode og teori.....	3
Projektudførelse.....	3
Budget.....	3
Pilotforsøg: Præliminær filosofisk refleksion.....	4
Foreløbig konklusion og perspektivering.....	6
Tak.....	6
Litteraturliste.....	7
Bilag 1.....	8
Bilag 2: Udvidet litteraturliste.....	13

Indledning

Dybt i den eksistentielle filosofi lurer kernespørgsmålet: Hvad er meningen med livet?

Hos de fleste mennesker kommer det op og vende, særligt som en følge af bevidstheden om at vi alle skal dø. Vi er alene med vores egen bevidsthed, og vi møder døden alene. Hvis vi alligevel alle skal dø, hvad er så meningen med livet?

Det går op for os, at der ikke findes et entydigt svar. Dette mindsker dog ikke betydningen i at stræbe efter en mening. Uden mening smuldrer alt sammen til en intethed, som vores ego ikke kan håndtere. Som mennesker er vi meningskabende væsener. Hvordan skaber vi mening, når alt omkring os overskygges af det tragiske? Er det da ikke kun håb, som kan skabe mening i det meningsløse, som for os til at vælge at leve videre på trods af vores lidelser? Det kan indvendes, at håb er nødvendigt for, at vi ikke vælger at ende vores eget liv, men i stedet er villige til at leve og prøve at udfolde os på trods af en bevidsthed om, at vi ikke kan kontrollere det meste i denne verden, at vi ikke kan undgå sorg og ulykke, og at vi aldrig kan opnå fuldkommen viden, fuldkommen viden om det sande. At vi med håbet som ingrediens kan se udover det fysiske og konkrete omkring os - det hårde, triste og tragiske - og begynde at forestille os noget bedre, som vi derefter kan leve for og stræbe efter. For at forstå, hvilken mening vi tillægger vores meningsløse eksistens, og hvordan vi ser på vores liv, er det interessant at undersøge, hvilken rolle håbet har.

Problemformulering og formål

Dette projekt tager udgangspunkt i problemformuleringen:

Hvilken rolle har håb for vores opfattelse af vores egen eksistens?

Undersøgelsen vil derfor også bunde i en hypotese om, at håb grundlæggende er nødvendigt for, at vi mennesker vil leve på trods af erkendelsen af vores ukontrollerbare vilkår, livets absurditet og den deraf opstående meningsløshed. Formålet er at skabe bevidsthed omkring håbets rolle for vores liv, og i hvilket omfang den bidrager til vores opnåelse af det gode liv (Eudaimonia).

Afgrænsning

Dette projekt er afgrænset på to måder.

Først er projektet inspireret af, hvordan man i eksistentialismen undersøger emnet. Det er primært eksistentialister, som perspektiverer til håb eller inddrager håb i deres ontologiske teori. Jeg har valgt hovedsagelig at tage udgangspunkt i Gabriel Marcel og hans ontologiske studie af væren og eksistens, det mystiske og problematiske, og hans teori om håb, hvor jeg herefter vil sammenligne med andre eksistentialister som Albert Camus, Heidegger, Kierkegaard m.m. Ud fra det teoretiske perspektiverer jeg til den holocaustoverlevende og eksistentialistiske psykolog Viktor E. Frankl og hans bog *"Man's Search for Meaning"*, hvor han beretter om sin tid i koncentrationslejre, og hvilken betydning håb og mening havde for viljen til at leve på trods af omstændighederne.

Dernæst tager jeg udgangspunkt i en bestemt definition af håb. I daglig tale kan håb udtrykke et forventningsfuldt ønske om, at noget bestemt vil ske. Håbet er i den forstand objektbetinget, fordi det er noget konkret, man håber sker i fremtiden - den har en forventningens undertone, som bygger på, hvad der ud fra omstændighederne er rationelt at formode. Denne form for håb ser jeg umiddelbart ikke som relevant for mit projekt. Jeg vil primært fokusere på den kendsgerning, at vi mennesker kan være håbefulde uden nogen form for sikkerhed eller vished om, hvad der kan ske - at vi har en evne til at håbe sely, når alt i verden ud fra et rationelt perspektiv og et kausalitetsprincip ser ud til at sige det imod.

Metode og Teori

Min forskningsmetode er en filosofisk metode, som består af refleksion og interpretation af metafysiske spørgsmål. Denne filosofiske metode er kvalitativ. Projektet er indenfor filosofi tilknyttet til områderne metafysik, ontologi, filosofien om følelser og eksistentialismen.

Det første stadie i mit studie har været at undersøge forskellige filosoffer¹, som har arbejdet med håb, for at få et billede af hvilke forskellige forståelser, der findes af håb.

Det har jeg kombineret med læsning af autobiografiske værker skrevet af folk, som har været igennem ekstrem lidelse og har reflekteret over, hvordan mening og håb holdes i live under de værst tænkelige omstændigheder. Det er primært Viktor E. Frankl med bogen *"Man's Search for Meaning"* og Edith Eger med bogen *"The Choice"*.

Det har jeg suppleret med mere generel læsning af nutidige forskningsartikler om håb i andre discipliner under humaniora og samfundsvidenskab, som fx psykologi (se 1. fodnote) Denne læsning har hjulpet mig til at finde projektets afgrænsning og fokus, både med hensyn til en definition af håb og for at bestemme det endelige udvalg af filosoffer, som jeg ville undersøge mere i dybden og arbejde med, som nævnt ovenfor er Viktor E. Frankl og Gabriel Marcel.²

Projektudførelse

Mit projekt vil bestå af et filosofisk essay, som forsøger at svare på mit forskningsspørgsmål ved at forklare og analysere følgende underemner, som jeg forestiller mig være kapitler i en bog: (1) Eksistens og væren (2) Det ontologiske behov (det eksistentielle vakuum) (3) Roen i det mystiske (4) Fortvivelse >< Håb (5) Mening og håb (6) Håb og menneskets potentialitet. Dette er emner, jeg med sikkerhed vil behandle. Dog udelukker jeg ikke, at andre vil dukke op undervejs i processen.

I mit pilotforsøg undersøger jeg forskningsspørgsmålet ved at bruge Marcells filosofi og Frankls beretninger og logoterapi. Det skal fungere som et eksempel på, hvordan jeg vil inddrage andre filosoffer til at undersøge dette spørgsmål mere i dybdegående. I bilag 1 findes en mere udfoldet version af mit pilotforsøg, som jeg henviser til for uddybende forklaringer af bestemte pointer. Mit pilotforsøg bør betragtes som et udgangspunkt til et fremtidigt forskningsprojekt og et belæg for, at der er en sammenhæng mellem håb og mening, som er værd at forske videre på.

Budget

I udførelsen af projektet skal jeg bruge penge til bøger, filosofiske værker³ og litterære værker.⁴ Udover det, vil jeg gerne finansiere en typograf og coverdesigner til den bog, jeg forventer at udgive ved realiseringen af projektet.

Bøger	Typograf	Tilovers
-------	----------	----------

¹ Forskningsartiklerne om Kierkegaard af Fremstedal, N. (2011) og Torralba, F. (2016), om Håb i The Oxford Handbook of Hope (2018) af Callina, K. S., Snow, N., & Murray, E. D. og Feldman, D. B., Balaraman, M., & Anderson, C. Samt webartiklerne fra Stanford Encyclopedia of Philosophy af Bloeser, C. and Stahl, T. (2018) og i Videnskab.dk af Moe Rasmussen, A. (2017, 1. Januar). Se litteraturlisten.

² Viktor E. Frankls arbejder med eksistentiel psykologi og psykiatri, kombineret med fænomenologi og filosofisk refleksion. Gabriel Marcel filosofiske værker er en del af den franske eksistentialistiske tradition og arbejder mest med fænomenologi og ontologi.

³ Som med sikkerhed er Marcells værker: Homo Viator, A path to peace og Mystery of Being; og andre filosoffer (primært eksistentialister); navnlig Kierkegaard, Nietszsche, Heidegger, Camus m.fl.

⁴ Jeg vil inddrage poesi og litteratur: John O'Donohue, David Whyte, Rilke m.fl.

7000 kr.	5000 kr.	8000 kr.
----------	----------	----------

Pilotforsøg: Præliminær filosofisk refleksion

Hvilken rolle har håb for vores opfattelse af vores egen eksistens?

Vi fødes ind i denne verden uden at vide hvorfor, eller hvor vi kommer fra, uden at vide hvad vi går ind til. Denne kendsgerning kan billedligt ses som »at vi kastes ind i livet«, for at bruge en Heideggersk vending. At vi er blevet tildelt livet er ikke vores eget valg. Vi lærer, at vores jeg som menneske er skabt af en ægcelle og en sædcelle fra to andre mennesker, at vi er helt unikke, og vi hver især kun er én, ét selv i vores egen eksistens blandt andre eksistenser. Men meningen med vores fødsel og vores gang mod døden får vi ikke givet med livet. Vi får ikke at vide, hvad det vil sige at være, hvad det vil sige at eksistere i verden. I takt med at vi lærer at tale et sprog og lærer mere om omverdenen, vokser der en undren i os. En undren som afføder metafysiske spørgsmål om vores eksistens og væren og meningen med dem. Selvom det er noget, vi blot kan reflektere over, fordi vores selv er i eksistensen og ikke kan være hinsides eksistensen, vil vores søgen efter at få svar på det aldrig ophøre. Det forener os alle på tværs af kulturer, racer, ideologier, tid og sted, fordi vi er forenet i livets vilkår; vi fødes og dør uvilligt. Hvad vil det sige at eksistere, hvad vil det sige at være?

Vi lever med behov og mangler. Vores selv er ikke fuldkomment ved fødslen. Denne ufuldkommenhed kommer som følge af, at vi helt konkret lever i en krop, som har nogle fysiske behov, der kun kan opfyldes af noget andet hinsides os selv. Vi kan altså ikke eksistere alene (i fysisk forstand); vi kan kun eksistere i en verden i samspil med noget andet. Men opfyldelsen af fysiske behov er ikke fyldestgørende for os; livet handler ikke bare om at overleve. Som mennesker vil vi noget mere.⁵ Dette behov for *mere* er et resultat af den metafysiske uro skabt af eksistensens vilkårlige forgængelighed, af sårbarheden. Gabriel Marcel skelner mellem det at eksistere og det at være. Han mener, at mennesket ikke kan finde ro blot i eksistensen; det har brug for at *være*. Man skal se eksistens og væren som forskellige niveauer i vores participation i tilværelsen, som udgør forskellige niveauer i vores erfaring. Eksistensen er et »eksik« og »ontologisk mangel«, hvor væren er den dimension i tilværelsen, som giver livsfylde, en livsfylde i det mystiske og transcendent: det, som giver mening til livet. Der opstår en ontologisk fordring i eksistensen til at være i væren, fordi den er nødvendig for mennesket for at undgå fortvivlelse. Når vi benægter væren (og kun parteciperer i eksistensen), lever vi ifølge Marcel i fortvivlelse og tomhed, angst og uro, hvor vi modsat fyldes med mening og ro, hvis vi bekræfter den. At partecipere⁶ i væren består i at se, acceptere og engagere sig i det mystiske ved tilværelsen. At partecipere i eksistensen er at benægte det mystiske og se alt i verden som problematisk.⁷ Hvis verden og vores tilværelse kun ses og behandles som problematisk, har vi ikke evnen til at se ud over vores situation, og vi udnytter ikke vores evne til at blive ontologisk frie fra det tragiske og smertefulde.

For når man befinder sig i en meningsløs situation, må man søge en mening udover det konkrete, man oplever. Det skriver holocaustoverleveren, Viktor E. Frankl: *"Man's search for meaning is the primary motivation in his life and not a 'secondary rationalization' of instinctual drives."*⁸ Vi har brug for mening i vores liv for at ville leve uanset de omstændigheder, vi befinder os i. Man kan kalde det et ontologisk behov, som ofte kommer op til overfladen, når vi ser og oplever verdens mørke sider: ondskab, tab, død, svigt, katastrofer, fattigdom og lidelse. For i situationer som disse søger vi en højere mening, som kan fungere

⁵ Viktor E. Frankl kalder det for menneskets *vilje* til mening.

⁶ At partecipere er Marcells filosofi ikke synonymt med ordet deltager. Se bilag 1 for yderligere forklaring af ordet participation.

⁷ Marcel ser, at alt i tilværelsen er opdelt mellem det mystiske og det problematiske. En yderligere forklaring af definitionen og forskellen kan ses i bilag 1.

⁸ Viktor E. Frankl(2011/1946): *Man's Search for Meaning*, s. 80

som en livlinje i det meningsløse. Men hvad er en højere mening, og hvordan er den mulig at finde uanset omstændigheder?

Frankl mener, at håb er nødvendigt for at finde en mening.⁹ Hvis man befinder sig i en meningsløs situation, hvor man ikke kan fjerne eller ændre det, som forårsager en lidelse, er håb nødvendigt for ikke at give op på livet.¹⁰ For Marcel findes en højere mening i væren, i det mystiske og transcendent. Meningen kommer ved at transcendere, at participere i væren, og det er det, håb gør. Håbet er for Marcel fortvivlelsens ontologiske modsætning, og det favner hele tilværelsen og væren. Man kan kalde det et ontologisk håb, som ikke er objektbetinget. Det udtrykkes ikke gennem et ønske, en optimisme eller ambition om noget konkret eller bestemt, men det er et håb, som transcenderer vores livs grænse; døden, ved at binde sig til livet som *nærvær*.¹¹ Marcel ser væren som et *nærvær* (*présence*), men ikke kun i fysisk forstand. En person, som jeg elsker eller elskede, kan være mig mere nærværende end personer, jeg sidder ved siden af på en cafe. Væren i denne forstand transcenderer det fysiske. For nærværet af en person, som ikke eksisterer længere, kan være mig større end noget andet nærvær. Når vi som mennesker bekræfter vores elskedes nærvær, bekræfter vi dem samtidig som uforgængelige. Personen med det ontologiske håb anerkender, at sin væren er afhængig af andre. Det var også det mystiske nærvær, der gav Frankl mening til at leve videre og håbe i koncentrationslejrene. En morgen, hvor han tænkte på sin kone, så hendes billede for sig og forestillede sig hende tale til ham, gik det op for ham hvilken umådelig mening, der findes i kærligheden.¹²

Udover kærligheden, kan man ifølge Frankl finde mening i livet på tre måder: (1) ved at skabe et værk eller gøre en gerning; (2) ved at opleve noget eller møde nogen; og (3) ved den attitude man har overfor uundgåelig lidelse.¹³ Han understreger, at hver persons mening i livet - ligesom deres eget liv - altid vil være unik.¹⁴

Alle tre måder kan ses som en del af Marcells håb, fordi de alle er en participation i væren. Mennesket søger på alle måder at være noget mere end et væsen begrænset af døden. Håbet udtrykker menneskets potentialitet som mystisk væsen. I håbet ser man udover sit ego (der har angst og frygter) ved at forestille sig og se værdien i det gode, sande og smukke, ved at tro på, at det findes og kan findes i os selv. Som Camus smukt skrev: *"I den dybeste vinter opdagede jeg omsider, at der var en uovervindelig sommer inden i mig."* Sådan skal Marcells håb forstås.

Nietzsche og Schopenhauer så håb som noget naivt. Men i Marcells håb er man hverken benægtende eller blind for virkeligheden, som en optimisme kan være. Det skyldes, at håbet netop opstår, fordi der er en mangel, et fravær, en fortvivlelse, som man ikke vil overse. Det ontologiske håb bunder i en accept. Håbet får én til at acceptere sin situation uden af den grund lade sig fortvivle og give op - *"den vil ikke fjerne sorgen, smerten eller savnet; men håbet vil fjerne meningsløsheden i sorgen, smerten eller savnet."*¹⁵ Håbet

⁹ Ibid, s.58

¹⁰ Uddybning kan ses i bilag 1

¹¹ Selvom håbet ikke kan bevises, bør det ikke identificeres med noget illusorisk eller sentimentalt, men som en almenmenneskelig erfaring.

¹² *"A thought transfixed me: for the first time in my life I saw the truth as it is set into song by so many poets, proclaimed as the final wisdom by so many thinkers. The truth - that love is the ultimate and the highest goal to which man can aspire. Then I grasped the meaning of the greatest secret that human poetry and human thought and belief have to impart: the salvation of man is through love and in love. I understood how a man who has nothing left in this world still may know bliss, be it only for a brief moment, in the contemplation of his beloved."* Ibid, s.30

¹³ Ibid, s. 90

¹⁴ Ibid, s. 62

¹⁵ J.B.L Knox(2003): op. cit., s.151

er et udtryk for menneskets ontologiske frihed. Den ontologiske frihed, intersubjektive frihed, er ikke det samme som valgfrihed, for i den ser man, at sin egen frihed afhænger af den andens frihed.¹⁶

I den ontologiske frihed erkender mennesket, at det eksisterer blandt andre, i et fællesskab.

Håbet bliver på denne måde en modreaktion til enhver form for fangenskab. Det er også denne form for håb, Frankl hentyder til, når han skriver: *"Everything can be taken from a man but one thing: the last of the human freedoms - to choose one's attitude in any given set of circumstances, to choose one's own way."*¹⁷ Denne attitude er netop at gøre sig ontologisk fri fra sine omstændigheder ved at kunne håbe og finde en højere mening, selv i sorg og lidelse. At gøre sig selv værdig til sin egen lidelse er en måde at participere i væren, fordi man ser udover det problematiske og ser det mystiske. At søge en højere moral i lidelsen er række mod det mystiske i håbets navn. Denne søgen efter en højere moral, mener Frankl, kan være noget af det mest meningsfulde.¹⁸

Foreløbig konklusion og perspektivering

Læren af Marcells filosofi og Frankls kropslige erfaring er, at håb og mening er indbyrdes afhængige. Over for livets største prøvelser, i de mest sorgfulde og lidende situationer, som eksistensen vilkårligt indebærer, kan man i håbet transcendere sin situation og derved give livet livsfylde og mening. Evnen til at håbe er - som Frankl gjorde i koncentrationslejren ved at tænke på sin kone, selvom han tvivlede på, at hun stadig levede - en ontologisk befriende akt, som får os til at se noget større at leve for i vores skrøbelige og sårbare eksistens. Uden denne evne ville vi skrumpe i fortvivlelsen og have givet op for lang tid siden. Uden denne evne, hvor er da vores menneskelighed?

Tak

Den største tak til min mor og forskerkontakt, lektor på CBS, Ana María Munar.

---

¹⁶ " "At være fri er at være åben over for den anden... Den mand, som overfalder en kvinde for at voldtage hende, er fri til at gennemføre sin akt, men i realiteten er han ufri, fordi han ikke respekterer kvindens frihed. Han er lukket over for kvinden." Ibid, s. 132

¹⁷ Viktor E. Frankl(2011/1946), op. cit., s. 53

¹⁸ "The way in which a man accepts his fate and all the suffering it entails, the way in which he takes up his cross, gives him ample opportunity - even under the most difficult circumstances - to add a deeper meaning to his life."; ibid, s.54

Litteraturliste

Bøger

Eger, E. (2017). *The Choice*. Rider.

E. Frankl, V. (2011). *Man's Search for Meaning: The Classic Tribute To Hope From The Holocaust* (2. udg.). Rider. (Originalværk udgivet 1946)

Knox, J.B.L.. (2003). *Gabriel Marcel: Håbets filosof, fortvivlelsens dramatiker*. Syddansk Universitetsforlag.

Forskningsartikler

Callina, K. S., Snow, N., & Murray, E. D. (2018). The history of philosophical and psychological perspectives on hope: Toward defining hope for the science of positive human development. *The Oxford handbook of hope*, 1-29.

Fremstedal, N. (2011). Kierkegaard On The Metaphysics Of Hope. *The Heythrop Journal*, (53), s. 51-60.

Torralba, F. (2016). La esencia del amor en Kierkegaard. Interpretación de las Obras del amor (1847). *Pensamiento. Revista de Investigación e Información Filosófica*, 72(271), 411-429.

Feldman, D. B., Balaraman, M., & Anderson, C. (2018). Hope and meaning-in-life: Points of contact between hope theory and existentialism.

Webartikler

Moe Rasmussen, A. (2017, 1. Januar). *Hvad er håb?* [Artikel]. Videnskab. <https://videnskab.dk/kultursamfund/ha-b>

Bloeser, Claudia and Titus Stahl, "Hope", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/hope/>>.

Bilag 1

Håb i Eksistensen *En refleksion om livets mening*

Hvilken rolle har håb for vores opfattelse af vores egen eksistens?

Vi fødes ind i denne verden uden at vide hvorfor, eller hvor vi kommer fra, uden at vide hvad vi går ind til. Denne kendsgerning kan billedligt ses som »at vi kastes ind i livet«, for at bruge en Heideggersk vending. At vi er blevet tildelt livet er ikke vores eget valg. Vi lærer, at vores jeg som menneske er skabt af en æg- og sædcelle fra to andre mennesker, at vi er helt unikke, og vi hver især kun er én, ét selv i vores egen eksistens blandt andre eksistenser. Men meningen med vores fødsel og vores gang mod døden får vi ikke givet med livet. Vi får ikke at vide, hvad det vil sige at være, hvad det vil sige at eksistere i verden. I takt med at vi lærer at tale et sprog og lærer mere om omverdenen, vokser der en undren i os. En undren som afføder metafysiske spørgsmål om vores eksistens og væren og meningen med dem. Selvom det er noget, vi blot kan reflektere over, fordi vores selv er i eksistensen og ikke kan være hinsides eksistensen, vil vores søgen efter at få svar på det aldrig ophøre. Det forener os alle på tværs af kulturer, racer, ideologier, tid og sted, fordi vi er forenet i livets vilkår; vi fødes og dør uvilligt. Hvad vil det sige at eksistere, hvad vil det sige at være?

Vi lever med behov og mangler. Vores selv er derfor ikke fuldkommet ved fødslen. Denne ufuldkommenhed kommer som følger af, at vi helt konkret lever i en krop, som har nogle fysiske behov, der kun kan opfyldes af noget andet hinsides os selv. Vi kan altså ikke eksistere alene (i en fysisk forstand); vi kan kun eksistere i en verden i samspil med noget andet. Men opfyldelsen af fysiske behov er ikke fyldestgørende for os; livet handler ikke bare om at overleve. Som mennesker vil vi noget mere. holocaustoverleveren og grundlæggeren af logoterapien, Viktor E. Frankl, beskriver det som vores vilje til mening, som han mener, til forskel fra Freuds centrering i nydelsesprincip, er den primære kraft bag menneskers motivation i livet.¹⁹ Dette behov for *mere* er et resultat af den metafysiske uro skabt af eksistensens vilkårlige forgængelighed. Uroen kommer af sårbarheden. Eksistentialisten Gabriel Marcel skelner mellem det at eksistere og det at være. Han mener, at mennesket ikke kan finde ro blot i eksistensen; det har brug for at *være*. For at undgå stor forvirring i forskellen mellem eksistens og væren, skal begrebet *participation* først forklares, da det er et central begreb i Marcells dialektik. Participation kan ifølge Jeannette B. L. Knox²⁰ ikke erstattes med den umiddelbare danske oversættelse; deltagelse eller delagtighed, fordi de udtrykker en form for aktivitet og passivitet, som participation ved Marcells brug overskrider. Hun skriver: ”*Det er en participation, der »forener« kroppen og subjektet, fordi begge partciperer i den umiddelbare erfaring af virkeligheden... Der eksisterer således hverken en fusion, en monisme lige så lidt som en dualisme eller en identitet mellem min krop og mit subjekt(sjæl). Der gives mellem min krop og mit subjekt en participation.*”²¹ Det vil sige, at hele den menneskelige erfaring kommer af en participation i tilværelsen. Ligesom at den menneskelige erfaring kan have flere niveauer, kan vores participation i tilværelsen også have det. Den store forskel mellem eksistens og væren består i, at vi ved fødslen vilkårligt partcipere i eksistensen; at eksistere er at eksistere i verden i en krop, hvor at partcipere i væren ikke gives med fødslen. Participationsakten i eksistensen er vores inkarnation; det er gennem kroppen, vi eksisterer i verden, partciperer i virkeligheden. Erfaringen af eksistensen er ikke ontologisk fyldestgørende, fordi det er

¹⁹ Viktor E. Frankl(2011/1946): *Man's Search for Meaning*, s. 80

²⁰ J.B.L Knox(2003) : *Gabriel Marcel. Håbets filosof, fortvivlelsens dramatiker*, s. 107

²¹ *ibid*

erfaringen af vores sårbarhed som finite væsener i en krop med behov og mangler. Eksistensen skal ses som et »eksil« og »ontologisk mangel«, hvor væren skal ses som den dimension i tilværelsen, som giver livsfylde, en livsfylde i det mystiske og transcendent: dét, som giver mening til livet. Der opstår en ontologisk fordring i eksistensen til at være i væren, fordi den er nødvendig for mennesket for at undgå fortvivlelse. Marcel ser, at når vi benægter væren (og kun parteciperer i eksistensen), lever vi i fortvivlelse og tomhed, angst og uro, hvor vi modsat fyldes med mening og ro, hvis vi bekræfter den og parteciperer i den. I bekræftelsen af væren accepterer man eller ser livet som en gave.

Det er væsentligt at forstå, at menneskets participation permanent skifter mellem væren og ikke-væren. For væren forbliver en dimension af virkeligheden, mennesket aldrig kan forstå fuldstændigt, og derfor aldrig kan smelte helt sammen med i livet. Det betyder ikke, at man ikke alligevel kan partecipere i væren i overvejende grad gennem sit liv; samt at man modsat kan leve et liv, hvor man i overvejende grad kun parteciperer i eksistensen. Forskellen er, at man i det første tilfælde overvejende lever et liv med livsfylde og mening, hvor man i den sidstnævnte ikke gør. Og denne forskel bliver meget skarp, hvis man lige pludselig fjerner alt, der kan have værdi, fra et menneske; dets frihed, dets familie, dets job, dets identitet etc. Hvis et menneske reduceres til et nummer, der skal udryddes på mest inhumane vis, som jøderne oplevede under 2. verdenskrig.

For meningsløsheden, som opstår ved en benægtelse af væren, så Frankl ramme nogle af sine medfangerne i koncentrationslejrene. Noget af det sværeste ved at være fanger i koncentrationslejre under 2. verdenskrig var, at man ikke havde fået en løsladelsesdato. Livet var pludseligt blevet til en midlertidig eksistens, hvis ende man ikke kunne forestille sig. Uden en ende på eksistensen er det svært at sætte et ultimativt mål med sit liv, og uden mål stopper man med at leve for en fremtid.²² Det strider helt imod menneskets natur. Mennesket kan kun leve ved at se ind i en fremtid. Men den midlertidige eksistens i koncentrationslejrene gjorde det sværere at se en anden fremtid udover yderligere ødelæggelse, lidelse og endeligt en uforskyldt død. Nogle fangere ophørte da med at leve for en fremtid. Deres tanker blev retrospektive, og de glemte at være tilstede i nutiden. Følgelig endte de med at se både menneskene og begivenhederne i sine liv, som hvis de allerede var døde, som om de så på dem fra en anden verden. Det fik dem til at overse alle de muligheder, de trods alt havde, til at gøre noget positivt ved deres situation, som kunne blive værd at leve for. *"Such people forgot that often it is just such an exceptionally difficult external situation which gives man the opportunity to grow beyond himself. They preferred to close their eyes and to live in the past. Life for such people became meaningless."*²³ De repræsenterer dem, som for Frankl ikke var i stand til at nå spirituelle højder og finde mening i meningsløsheden, i den fremtidsløse eksistens. Marcel vil sige, at disse fangere benægtede væren og det mystiske ved tilværelsen; at de så alt som problematisk. Han vil kalde dem sjæle i eksil - mennesker, som kun parteciperer i eksistensen. For hvis de parteciperede i væren, ville de se, acceptere og engagere sig i det mystiske ved tilværelsen og skabe en mening derigennem.

Ikke at kunne nå spirituelle højder og se det mystiske ved tilværelsen gælder ikke kun nogle af fangerne i koncentrationslejrene - og de levede endda under de mest ekstreme og værst tænkelige vilkår. Tværtimod. Levevilkår er ikke den afgørende faktor. Både Marcel og Frankl beskriver det moderne menneske hhv. som en sjæl i eksil født ind i en brudt verden²⁴ og med et eksistentielt vakuum.²⁵ Den brudte verden, Marcel hentyder til, er en funktionaliseret verden, hvor mennesket reduceres til en samling af funktioner, et maskineri, hvis værdi defineres ud fra dets effektivitet. Årsagen til denne kategorisering er, at vi både på et individuelt og psykologisk plan og på et mere overordnet samfundsmæssigt plan ser mennesket og vores eksistens som et problem i stedet for et mysterium.

---

²² Viktor E. Frankl(2011/1946): op.cit., s. 56

²³ ibid., s. 58

²⁴ J.B.L Knox(2003) :op. cit., s. 46

²⁵ Viktor E. Frankl(2011/1946): op.cit, s. 86

Forskellen mellem et problem og et mysterium er, at mennesket som subjekt ikke er en del af det problematiske(objekt) og derfor kan behandle det objektivt. Det mystiske, som også kan kaldes for det meta-problematiske, er derimod noget, vi ikke kan adskille fra os selv. Vores subjekt er smeltet sammen med det mystiske, og vi kan ikke længere adskille vores subjekt fra objektet - vi kan ikke tage os selv ud af ligningen, for da ville det, vi ville undersøge (objektet), ophøre.

For Marcel er mennesket et mysterium. Mysterium er i traditionel-filosofisk forstand ubeviseligt og kun participation gør, at vi ved, at det mystiske ikke er en illusion. Det mystiske repræsenterer værens sandhed, som Marcel kalder sandhedens ånd.²⁶ Værens sandhed er universelle erfaringer, hvis sandhed kun kan vurderes af de involverede; de kan ikke objektiviseres og tages væk fra deres sammenhæng. Det er erfaringer som kærlighed, frihed, håb, fællesskab og tro, hvis mening kun gives de involverede, de personlige subjekter, det vedrører. Med andre ord, er det kun dem, som oplever kærligheden, som kan bestemme om, den er sand eller falsk; det er kun dem, som skaber dens mening. Værens mysterium er altså den dimension i menneskets virkelighed, som er ubeviselig, ubesvarlig og usynlig.

Hvis verden og vores tilværelse kun ses og behandles som problematisk, har vi ikke evnen til at se ud over vores situation, og vi udnytter ikke vores evne til at blive ontologisk frie fra det tragiske og smertefulde, vi oplever i eksistensen. For når man befinder sig i en meningsløs situation, i noget meningsløst, må man søge en mening udover det konkrete, man oplever. Viktor E. Frankl skriver: *"Man's search for meaning is the primary motivation in his life and not a 'secondary rationalization' of instinctual drives."*²⁷ Vi har brug for mening i vores liv for at *ville* leve uanset de omstændigheder, vi befinder os i. Man kan kalde det et ontologisk behov. Et ontologisk behov, der ofte kommer op til overfladen, når vi ser og oplever verdens mørke side, livets dramaer og tragedier; ondskab, tab, død, svigt, katastrofer, fattigdom; lidelse. For når vi ikke kan finde mening i situationer som disse, søger vi en højere mening i livet, som kan fungere som en livlinje i det meningsløse. Men hvad er en højere mening, og hvordan er den mulig at finde uanset omstændigheder?

Viktor E. Frankl mener, at håb er nødvendigt for at kunne finde en mening.²⁸ Hvis man befinder sig i en meningsløs situation, hvor man ikke kan fjerne eller ændre det, som forårsager en lidelse, er håb nødvendigt for ikke at give op på livet. Under koncentrationslejrenes ekstreme omstændigheder var det håbet og troen på fremtiden, som holdte fangerens underernærede og skeletlignende kroppe oppe: *"Those who know how close the connection is between the state of mind of man - his courage and hope, and lack of them - and the state of immunity of his body will understand that the sudden loss of hope and courage can have a deadly effect"*²⁹ Håbet giver mennesket evnen til at tro på, at forløsning er mulig. Det er en fremkaldelse til det gode, det sande og det smukke, som i sit kald drager på det, man allerede har oplevet. For selvom håbet er en fremadskuende følelse, får den sin energi fra fortiden, fra alle de livsberigende og meningsfulde momenter, som aldrig mister sin værdi igennem livet, men som i nuets lidelse bliver grobund til tro. Og det vil Marcel være enig i.

Ifølge Marcel findes en højere mening som sagt i væren, i det mystiske og transcendent. Meningen kommer ved at transcendere, at participere i væren, og det er det, håb gør. Håbet er for Gabriel Marcel fortvivlelsens ontologiske modsætning. Håbet, han skriver om, favner hele tilværelsen og væren. Man kan kalde det et ontologisk håb, som ikke er objektbetinget. Det udtrykkes ikke gennem et ønske, en optimisme eller en ambition om noget konkret eller bestemt, men det er et håb, som transcenderer vores livs grænse; døden, ved at binde sig til livet som *nærvær*. Marcel ser væren som et *nærvær*(*présence*), men ikke kun i fysisk forstand. En person, som står eller på et tidspunkt stod mig nært, som jeg elsker eller elskede, kan være mig mere nærværende end personer, jeg går forbi på gaden eller sidder ved siden af på en cafe. Væren i denne forstand transcenderer det fysiske. For nærværet af en person, som ikke

---

²⁶ Ibid, s. 64

²⁷ ibid, s. 80

²⁸ Ibid, s.58

²⁹ Ibid, s.61

eksisterer længere, hvis krop ikke længere er i verden, kan være mig større end noget andet nærvær. Og når vi som mennesker bekræfter vores elskedes nærvær, bekræfter vi dem samtidig som uforgængelige.³⁰ Personen med det ontologiske håb anerkender, at sin væren er afhængig af andre. Selvom håbet ikke kan bevises, bør det ikke identificeres med noget illusorisk eller sentimentalt, men som en almenmenneskelig erfaring. Og det var også det mystiske nærvær, der gav Frankl mening til at leve videre og håbe i koncentrationslejrene. En morgen mens han tænkte på sin kone, og så hendes billede for sig, forestillede sig hende smile til ham og svare ham, gik det op for ham hvilken umådelig mening, der findes i kærligheden:

”A thought transfixed me: for the first time in my life I saw the truth as it is set into song by so many poets, proclaimed as the final wisdom by so many thinkers. The truth - that love is the ultimate and the highest goal to which man can aspire. Then I grasped the meaning of the greatest secret that human poetry and human thought and belief have to impart: *the salvation of man is through love and in love*. I understood how a man who has nothing left in this world still may know bliss, be it only for a brief moment, in the contemplation of his beloved.”³¹

“My mind still clung to the image of my wife. A thought crossed my mind: I didn't even know if she was still alive. I knew only one thing - which I have learned well by now: love goes very far beyond the physical person of the beloved. It finds its deepest meaning in his spiritual being, in his inner self. Whether or not he is actually present, whether or not he is still alive at all, ceases somehow to be of importance”³²

Udover kærligheden, kan man ifølge Frankl finde mening i livet på tre måder: (1) ved at skabe et værk eller gøre en gerning; (2) ved at opleve noget eller møde nogen; og (3) ved den attitude man har overfor uundgåelig lidelse.³³ Han understreger, at hver persons mening i livet - ligesom deres eget liv - altid vil være unik.³⁴

Alle tre måder kan ses som en del af Marcells håb, fordi de alle er en participation i væren. Mennesket søger på alle måder at være noget mere, end et væsen begrænset af døden. Håbet udtrykker menneskets potentialitet som mystisk væsen. I håbet ser man udover sit ego (der har angst og frygter) ved at forestille sig og se værdien i det gode, sande og smukke, ved at tro på, at det findes og kan findes i os selv. Som Camus smukt skrev: *”I den dybeste vinter opdagede jeg omsider, at der var en uovervindelig sommer inden i mig.”*³⁵ Sådan skal Marcells håb forstås.

I Marcells håb er man hverken benægtende eller blind for virkeligheden, som en optimisme - eller Nietzsches og Schopenhauers syn på håb som noget naivt - kan være. Det skyldes, at håbet netop opstår, fordi der er en mangel, et fravær, en fortvivlelse, som man ikke vil overse. Det ontologiske håb bundes derfor i en accept. Håbet får én til at acceptere sin situation uden af den grund lade sig fortvivle og give op - *”den vil ikke fjerne sorgen, smerten eller savnet; men håbet vil fjerne meningsløsheden i sorgen, smerten eller savnet.”*³⁶ Håbet er et udtryk for menneskets ontologiske frihed. Den ontologiske frihed, intersubjektive frihed, er ikke det samme som valgfrihed - den ser, at sin egen frihed afhænger af den andens frihed. *”At være fri er at være åben over for den anden... Den mand, som overfalder en kvinde for at voldtage hende, er fri til at*

³⁰ J.B.L Knox(2003): op. cit., s.45

³¹ Viktor E. Frankl(2011/1946), op. cit., s. 30

³² Ibid, s. 31

³³ Ibid, s. 90

³⁴ Ibid, s. 62

³⁵ <https://www.amazon.co.uk/dp/0394708520?linkCode=gs2&tag=braipick-21>

³⁶ J.B.L Knox(2003): op. cit., s.151

gennemføre sin akt, men i realiteten er han ufri, fordi han ikke respekterer kvindens frihed. Han er lukket over for kvinden.”³⁷

I den ontologiske frihed erkender mennesket at eksistere er at eksistere blandt andre, i et fællesskab. Håbet bliver på denne måde en modreaktion til en hver form for fangenskab. Og det er også denne form for håb, Frankl hentyder til, når han skriver: *“everything can be taken from a man but one thing: the last of the human freedoms - to choose one’s attitude in any given set of circumstances, to choose one’s own way.”³⁸* Denne *attitude* er netop at gøre sig ontologisk fri fra sine omstændigheder ved at kunne håbe og finde en højere mening, selv i sorg og lidelse. Han refererer til en anden kendt eksistentiaalist, Dostojevskij, som skrev: *“There is only one thing that I dread: Not to be worthy of my sufferings.”³⁹* At gøre sig selv værdig til sin egen lidelse er en måde at participere i væren, fordi man ser udover det problematiske og ser det mystiske. At søge en højere moral i lidelsen er række mod det mystiske i håbets navn. Og søgen efter en højere moral, mener Viktor E. Frankl, kan være noget af det mest meningsfulde:

”The way in which a man accepts his fate and all the suffering it entails, the way in which he takes up his cross, gives him ample opportunity - even under the most difficult circumstances - to add a deeper meaning to his life.”⁴⁰

Frankl viser netop, hvordan det kræver en ydmyghed at håbe og tro på fremtiden. En ydmyghed, hvor man anerkender, at man ikke kan vide, hvad fremtiden vil bringe - at sandsynligheder ikke er sikkerheder. Og ydmygheden kommer således med erfaringen; en erfaring af, at godhed, skønhed, kærlighed, velbehag og glæde findes i verden; at det mystiske findes, og altid kan findes. Ved håbet kan man sætte et mål for sit liv, forestille sig en fremtid, som er nødvendig for at give mening til sin eksistens. I håbet styrkes man ved, at den får én til at se de øjeblikke af skønhed, der forekommer selv i den mest gennemsyrende, mørke lidelse og sorg, og glæde sig over dem som en hyldest til livets gode side. Og det formåede Frankl og mange af holocaustofrene at gøre ved at insistere på livet, insistere på at overleve og beskytte det sidste af sin menneskelighed gennem kunsten, gennem humoren, gennem taknemmeligheden: *“We were grateful for the smallest of mercies. We were glad when there was time to delouse before going to bed, although in itself this was no pleasure, as it meant standing naked in an unheated hut where icicles hung from the ceiling.”⁴¹* Det er svært at forestille sig en højere formåen end denne, en større storhed i mennesket.

Læren af Marcells filosofi og Frankls kropslige erfaring er, at håb og mening er indbyrdes afhængige. Over for livets største prøvelser, i de mest sorgfulde og lidende situationer, som eksistensen vilkårligt indebærer, er det med håbet, man kan transcendere sin situation og derved give livet livsfylde og mening. Evnen til at håbe er - som Frankl gjorde i koncentrationslejren ved at tænke på sin kone, selvom han tvivlede på, at hun stadig levede - en ontologisk befriende akt, som får os til at kunne se noget større at leve for i vores skrøbelige og sårbare eksistens. Uden denne evne ville vi have ladet os skrumpes i fortvivlelsen og givet op for lang tid siden. Uden denne evne, hvor er da vores menneskelighed?

---

³⁷ Ibid, s. 132

³⁸ Viktor E. Frankl(2011/1946), op. cit., s. 53

³⁹ Ibid, s. 54

⁴⁰ Ibid, P.54

⁴¹ Ibid, s. 38

Bilag 2: Udvidet litteraturliste

Litteraturlisten indeholder alt det jeg har læst til projektet, som kunne være en del af mit litteraturgrundlag på et fremtidigt projekt. Fodnoterne henviser til det materiale, jeg har valgt at bruge i mit pilotforsøg.

Bøger

Eger, E. (2017). *The Choice*. Rider.

E. Frankl, V. (2011). *Man's Search for Meaning: The Classic Tribute To Hope From The Holocaust* (2. udg.). Rider. (Originalværk udgivet 1946)

Kaufmann, W. (1956). *Existentialism : From Dostoevsky to Sartre*. The World Publishing Company.

Knox, J.B.L.. (2003). *Gabriel Marcel: Håbets filosof, fortvivlelsens dramatiker*. Syddansk Universitetsforlag.

Warburton, N. (2011). *A Little History of Philosophy*. Yale University Press.

Forskningsartikler

Callina, K. S., Snow, N., & Murray, E. D. (2018). The history of philosophical and psychological perspectives on hope: Toward defining hope for the science of positive human development. *The Oxford handbook of hope*, 1-29.

Fremstedal, N. (2011). Kierkegaard On The Metaphysics Of Hope. *The Heythrop Journal*, (53), s. 51-60.

Torralba, F. (2016). La esencia del amor en Kierkegaard. Interpretación de las Obras del amor (1847). *Pensamiento. Revista de Investigación e Información Filosófica*, 72(271), 411-429.

Feldman, D. B., Balaraman, M., & Anderson, C. (2018). Hope and meaning-in-life: Points of contact between hope theory and existentialism.

Webartikler

Moe Rasmussen, A. (2017, 1. Januar). *Hvad er håb?* [Artikel]. Videnskab. <https://videnskab.dk/kultursamfund/ha-b>

Bloeser, Claudia and Titus Stahl, "Hope", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/hope/>>.

Podcast og videomateriale

B. Sadler, G. (2014, 23. Januar). *Gabriel Marcel | On the Ontological Mystery (part 1) | Existentialist Philosophy & Literature* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=Qopijmy6bdY&t=548s>

B. Sadler, G. (2014, 30. Januar). *Gabriel Marcel | On the Ontological Mystery (part 2) | Existentialist Philosophy & Literature* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=UKFeuov5j4A&t=3892s>

B. Sadler, G. (2014, 28. December). *Existentialist Faith, Hope and Charity - Gabriel Marcel | Glimpses Into Existence Lecture 12* [Video]. Youtube. Existentialist Faith, Hope and Charity - Gabriel Marcel | Glimpses Into Existence Lecture 12

Tippett, K. (Vært). (2020, 16. Juli). On Being with Krista Tippett [Audiopodcast]. The On Being Project. <https://podcasts.apple.com/dk/podcast/on-being-with-krista-tippett/id150892556?l=da&i=1000485211125>

(2011, 28. Oktober). *Finding meaning in difficult times (Interview with Dr. Viktor Frankl)* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=LlC2OdnhliQ>